

FERENCZY Rita – SZUROMI Szabolcs Anzelm

A IUS COMMUNE MINT AZ EURÓPA-JOG ALAPJA*

PREAMBULUM; I. IUS COMMUNE; II. 'IUS COMMUNE EUROPAE'; III. ÖSSZEGZÉS

PREAMBULUM

A II. világháború lezárulásával alapvetően megváltozott Európa politikai térképe, de hasonlóan szembetűnő átalakulás ment végbe társadalmi téren is. A hidegháborús kül- és katonapolitika kiépülésével párhuzamosan számos vezető politikus részéről az európai vallási, kulturális, történeti, politikai és gazdasági hagyományra építő, és egyben a második világegés hatására a háborúból, mint „konfliktusmegoldó eszközből” való kiábrándulás gondolata is megjelent Európában. Ez a megfontolás vezette *Konrad Adenauert* (1876-1967) a Német Szövetségi Köztársaság kereszténydemokrata kancellárját is, aki átélte a *Weimari Köztársaság* (1919-1933)¹ és a *náci Németország* időszakát.² Nézőpontja szerint a keresztény meggyőződést követőknek össze kell tartaniuk, és amint *Nagy Konstantin* után a Római Birodalom – majd pedig Európa – egységét ez a közös kulturális alap teremtette meg,³ úgy arra most a modern korban újra kísérletet tehet, amely minden tekintetben ellensúlyozhatja a kommunizmus előretörését. Elképzelésében Németország helyreállítása és Európa egységes új politikai, katonai és társadalmi szerkezetének előmozdítása szerepelt, amelyben még az olyan történelmi ellentétek is képesek feloldódni, mint a német és francia antagonizmus.⁴ *Robert Schumannban* (1886-1963), *Franciaország* külügyminiszterében Adenauer nézeteinek aktív támogatójára talált, de *Angliában* és *Olaszországban* is kedvező visszhangot kaptak elképzelései. Az Európai Unió életrehívása tehát eredendően

* A tanulmány az OTKA támogatásával «A középkori kánonjogi gyűjtemények és az európai ius commune» című (T 048584/2004) kutatási program keretében készült.

¹ MAYEUR, J.-M., *Guerres mondiales et totalitarismes (1914-1958)* [Histoire du Christianisme des origines à nos jours XII], Paris 1990. 574-586.

² MAYEUR, *Guerres mondiales*, 586-594.

³ SZUROMI SZ.A., *Egyházi intézménytörténet* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/5), Budapest 2003. 4-5.

⁴ Vö. *Traité sur l'Union européenne fait à Maastricht le 7 février 1992* [Version consolidée dans laquelle ont été intégrées les modifications apportées par le traité d'Amsterdam, signé le 2 octobre 1997], Art. 6. – 1. L'Union est fondée sur les principes de la liberté, de la démocratie, du respect des droits de l'homme et des libertés fondamentales, ainsi que de l'état de droit, principes qui sont communs aux états membres. – 2. L'Union respecte les droits fondamentaux, tels qu'ils sont garantis par la Convention européenne de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales, signée à Rome le 4 novembre 1950, et tels qu'ils résultent des traditions constitutionnelles communes aux états membres, en tant que principes généraux du droit communautaire. – 3. L'Union respecte l'identité nationale de ses états membres. – 4. L'Union se dote des moyens nécessaires pour atteindre ses objectifs et pour mener à bien ses politiques.

összefonódott egy konkrét vallásos meggyőződés kultúráját, de az emberi együttélés normáit is meghatározó alapvető háttérrel.⁵ 1920. május 23-án XV. Benedek pápa (1914-1922) *'Pacem Dei Munus'* enciklikájában egy olyan egységes társadalomról beszélt, amely rendezett formában megőrzi és megvalósítja azt a célt, amit a Teremtő az ember elé kitűzött, és amit a katolikus Egyház mind a mai napig a lelkek üdvösségében jelöl meg. XV. Benedek annak a 'lélelekek' nevezi az Egyházat amely átjárja az Európa területén történelmileg létrejött emberi társadalmat.⁶ Amikor tehát az *Európai Unió* egységes jogalkotásáról, az *Európai Polgári Törvénykönyvről*, vagy akár az *Unió Alkotmányának* megszövegezéséről beszélünk, egyáltalán nem feledkezhetünk el arról a mintáról, amely a történelmi tapasztalatok alapján már adott az egyes európai államok számára. Ez pedig az az egységes jogi keret, amelyet a középkori egyetemi oktatás megteremtett és a különböző országok jogalkalmazása gyakorolt: a *ius commune*. Ez az a jogi horizont, melynek a jogi gondolkodásban megmaradt öröksége képes lehetővé tenni és értelmet adni az európai jogharmonizációs folyamatnak, hiszen gyökereiben egységes alpra épül.⁷

I. IUS COMMUNE

A középkori *ius commune* magában foglalta a *római jogot*, a *kánonjogot* és a *longobárd hűbérjogot* – vagy más néven feudális jogot. A kánonjog fejlődésére, mint az köztudott, erőteljes hatást gyakorolt a római jog.⁸ Nem véletlenül születik a megfogalmazás *'Ecclesia vivit lege romana.'*⁹ A római jog továbbélésében a népvándorlás után Nyugaton leginkább a *Leges Romanae Barbarorum* és a kánonjog játszott szerepet.¹⁰ A jusztinianuszi kodifikáció eredményeként létrejött törvényművek: *Codex Iustinianus*, *Digesta*, *Institutiones*, *Codex Iustinianus repetitiae praelectionis*, továbbá az ezeket kiegészítő *Novellae* használata a VI. század végére Nyugaton korlátozott volt, olyannyira, hogy a *Digesta* teljesen el is

⁵ Vö. RULLI, DI G., *Alcune tappe dell' unita' Europea*, in MIZZI, F.P., *L'Unione Europea nei documenti pontifici da Benedetto XV a Giovanni Paolo II*, Malta 1979. XI-XXXIV.

⁶ (...) Foederatis autem christiana lege nationibus, quiddid iustitiae et caritatis causa susceperint, non studium operamque suam desiderari sinet Ecclesia, quae cum absolutissimum sit societatis universalis exemplar, tum ex sua ipsius temperatione suisque institutis mirifica virtute pollet ad homines copulandos non modo in aeternam eorum salutem, sed etiam in huius vitae commoditatem, sic eos nempe deducens per bona temporalia ut non amittant aeterna. Itaque, historia teste, cognovimus, veteres Europae gentes immanitate barbaras, ex quo in eandem Ecclesiae spiritus penetraverit, extenuato sensim ipsarum inter ipsas multiplici maximoque discrimine sublatiscis discordiis, coivisse tandem in unam eiusdem generis societatem, natamque esse Europam christianam, quae, ductu auspicioque Ecclesiae, nationum varietatem retinens, tamen ad unitatem quamdam prosperitatis fauricem gloriaeque niteretur. *Acta Apostolicae Sedis* 12 (1920) 216-217.

⁷ MÁDL, F., *Ius Commune Europae*, in *Jogtudományi Közlöny* (1990) 117-132.

⁸ Vö. FEINE, H.E., *Vom Fortleben des römischen Rechts in der Kirche*, in *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung* 42 (1956) 1-24.

⁹ Vö. pl. FÖLDI, A., *A közös európai jog történeti gyökerei I.*, in *Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae* 35 (1995/96) 101-117, különösen 113.

¹⁰ GAUDEMET, J., *Les sources du droit de l'Église en Occident du IIe au VIIe siècle*, Paris 1985. 70-72.

tűnt a használatból mintegy ötszáz évre. Az Institutiones, a Codex és a Novellae egyes részei azonban az egyházi használatban továbbra is megmaradtak, példa erre a *Lex Romana canonice compta* a IX. századból.¹¹

A népvándorlás zavaros időszaka után a XI. században egyre inkább ismertté válnak ismét a római jogot feldolgozó gyűjtemények, amire példa az *Epitome Iuliani* is,¹² de ennek az időszaknak a végére datálható a *Digesta* újbóli felfedezése, illetve annak Irnerius általi kommentálása a bolognai egyetemen. Ennek eredménye a Bolognában, a XII-XIII. századra létrejövő *glosszátor-iskola*.¹³ Valójában ettől kezdve beszélhetünk az úgynevezett *ius commune* időszakáról.¹⁴ A „*ius commune*” közelebbi meghatározása azonban már nehézségekbe ütközik. 2000. június 9-én Chicagóban az Amerikai Történelmi Társaság (The American Historical Association) 114. ülésén J.A. Brundage, K. Pennington, M. Stolleis és M. Bellomo professzorok forrásértékű kerekasztal beszélgetést folytattak erről a kérdéstről. James Brundage szerint egyesek pusztán a római magánjogi szisztéma leírására használják, szembeállítva a helyi (városi, tartományi) szintű jogalkotással. Legtágabban pedig talán a *Gaiusnál* megtalálható (Dig. I. 1. 9)¹⁵ minden emberre kiterjedő jogi normák összességét érthetjük alatta.¹⁶ De a kánonjogtörténet talán legkiemelkedőbb alakjának, *Gratianusnak* a *Decretum*-ában még a természetjog összefüggésében is szerepel.¹⁷ Mindenesetre tény, hogy a XII-XIII. században megerősödő és virágzó egyetemi oktatás megteremti, elsősorban a római-

¹¹ Kiadása: MOR, C.G., *Lex Romana canonice compta*, Pavia 1927; vö. STICKLER, A., *Historia iuris canonici latini. Historia Fontium*, Roma 1950. 433.

¹² STICKLER, *Historia iuris canonici*, 432.

¹³ KUTTNER, S., *The revival of jurisprudence*, in BENSON, R.L.–CONSTABLE, G.–LANHAM, C.D. (ed.), *Renaissance and renewal in the twelfth century* (Medieval Academy reprints for teaching 26), Toronto 1991. 299-323, különösen 303-304. BELLOMO, M., *Società e istituzioni dal medioevo agli inizi dell'età moderna* (I libri di Erice 2), Roma 1994. 329-347.

¹⁴ BELLOMO, M., *I giuristi, la giustizia e il sistema del diritto comune*, in BELLOMO, M., *Scienza del diritto e società medievale* (Medioevo edito e inedito II), Roma 1997. 111-122. UA., *Ius Commune*, in BELLOMO, *Scienza*, 93-107.

¹⁵ *Gaius libro primo institutionum* Omnes populi, qui legibus et moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure utuntur nam quod quisque populus ipse sibi ius constituit, id ipsius proprium civitatis est vocaturque ius civile, quasi ius proprium ipsius civitatis: quod vero naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peraeque custoditur vocaturque ius gentium, quasi quo iure omnes gentes utuntur. KRÜGER, P. – MOMMSEN, T. (ed.), *Corpus iuris civilis*, I. Berolini 1905. 1.

¹⁶ BRUNDAGE, J.A., *Universities and the 'ius commune' in Medieval Europe*, in *Rivista internazionale di diritto comune* 11 (2000) 237-253, különösen 237.

¹⁷ D. I c. 7. Ius naturale est commune omnium nationum, eo quod ubique instinctu naturae, non constitutione aliqua habeatur, ut uiri et feminae coniunctio, liberorum successio et educatio, communis omnium possessio et omnium una libertas, acquisitio eorum, quae celo, terra marique capiuntur; item depositae rei uel commendatae pecuniae restitutio, uiolentiae per uim repulsio. §. 1. Nam hoc, aut si quid huic simile est, numquam iniustum, sed naturale equumque habetur. FRIEDBERG I. 2; vö. C. 33 q. 5 c. 15. Cum caput mulieris uir sit, caput autem uiri Christus, quecumque uxor non subicitur uiro, hoc est capiti suo, eiusdem criminis rea est, cuius et uir, si non subiciatur capiti suo. Verbum autem Domini blasphematur, uel cum contempnitur Dei prima sententia, et pro nichilo ducitur, uel cum Christi infamatur euangelium, dum contra legem fidemque naturae ea, que Christiana est, et ex lege Dei subiecta, uiro inperare desiderat, cum gentiles etiam feminae uiris suis seruiant communi lege naturae. FRIEDBERG I. 1255.

és kánonjogi (utrumque ius)¹⁸ képzéssel azt az egységes szemléletet,¹⁹ amelynek hatása a városi és nemzeti jogok jellemzőinek kialakulásában érhető tetten. Ezzel együtt létrejön a latin kereszténység vallási egysége mellé a közös jogi, jogalkotási és eljárás jogi alap is. Már Nagy Szent Gergely pápa, aki korábban a római szenátus elnöki tisztjét is betöltötte, az általa jól ismert római jogi technikát alkalmazta az Egyház autonómiájának megvédésére. Ezek a források fontos szerepet kapnak öt évszázaddal később a gregoriánus reform elméleti megalapozásában, az Egyház függetlenségének biztosításában.²⁰ Tegyük hozzá, hogy az érett középkor jogelméletének egészen a XVII-XVIII. századig érvényesülő lényeges sajátosságai közé tartozott a teológiai és erkölcsi elveknek a felhasználása a jogtudományi alapelvek alátámasztására, sőt valójában nagyon vékony határvonalat lehetett húzni a teológiai, az erkölcsi és a jogi munkák tematikája közé. Az is látható, hogy a kereskedelem fellendülésével, különösen az itáliai városállamok területén, újra központi fontosságúak lesznek a római jog fejlett áruforgalmának elvei. Így beszélhetünk a *ius mercatoria* egyre nagyobb jelentőségéről is. *Kenneth Pennington* a Magna Charta rendelkezéseit vizsgálva külön kitér arra a jelenségre, hogy az angol jog e kitüntetett forrásának eljárásjogában felfedezhető a jusztiniánuszi törvénytípusok hatása, de egyúttal a kánonjogé is.²¹ *Michael Stolleis* véleménye szerint hasonló befolyás figyelhető meg a XII-XIII. századi francia királyi jogalkotás területén is.²² Sőt az érett középkorban *LX. Gergely* (1227-1241),²³ *IV. Ince*

¹⁸ KURTSCHIED, B., *De utriusque iuris studio saec. XIII*, in *Acta Congressus Iuridici internationalis VII saeculo a Decretalibus Gregorii IX et XIV a Codice Iustiniano promulgatis* (Romae 12-17 novembris 1934), II. Roma 1935. 309-324.

¹⁹ SZUROMI SZ.A., *Megjegyzések a középkori egyetemek létrejöttéhez és az egyetemi oktatás megszületéséhez*, in ROKAY Z. (ed.), *Egység a különbözőségben. A 60 éves Bolberitz Pál köszöntése*, Budapest 2002. 207-216, különösen 214-215.

²⁰ SZUROMI SZ.A., *Megjegyzések a Collectio Canonum Anselmi Lucensis III. könyvének néhány római jogi részletet tartalmazó 90. kánonja kapcsán*, in *Kánonjog* 4 (2002) 79-83; vö. LANDAU P., *Das Register Gregors I. im Decretum Gratiani*, in SCHIEFFER, R. (ed.), *Mittelalterliche Texte. Überlieferung – Befunde – Deutungen* (Monumenta Germaniae Historica. Schriften 42), Hannover 1996. 125-140.

²¹ PENNINGTON, K., *The 'ius commune', Suretyship and Magna Carta*, in *Rivista internazionale di diritto comune* 11 (2000) 255-274.

²² STOLLEIS, M., *The Influence of the 'ius Commune' in Germany in Early Modern Period on the Rise of the Modern State*, in *Rivista internazionale di diritto comune* 11 (2000) 275-185, különösen 279; vö. BEZEMER, K., *'Ne res exeat de genere' or How a French Custom was introduced into the 'ius commune'*, in *Rivista internazionale di diritto comune* 11 (2000) 67-115, különösen 70-76.

²³ Vö. pl. X. I. 6. 57: (...) Denique statutum generalis concilii, quod electionem decernit invalidam, quum contra eiusdem concilii formam in electione peccatur, non debet ad contemptum et ad alia, quae non sunt de forma, referri. Unde quod ibi dicitur, quod aliter electio celebrata non valeat, ea respicit tantum, quae attentantur contra formam concilii memorati, non autem alia, quae ponuntur ibidem, sicut est istud, quod praesentibus omnibus, qui debent, volunt et possunt commode interesse, haberi debeat in electione processus, ne cetera, quae super hoc alibi statuta noscuntur, uno verbo videbantur everti. Neque enim credendum est, Romanum Pontificem, qui iura tuetur, quod alias excogitatum est multis vigiliis et inventum, uno verbo subvertere voluisse. Nos ergo, quae hinc inde fuere proposita, plenius intellectis, quum ex Lateranensi concilio in ordinationibus ecclesiarum maior et sanior pars capituli exigatur, et statutum generalis concilii contineat inter cetera, ut is eligatur, in quem omnes, vel maior et sanior pars consentit, electionem

(1243-1254)²⁴ és VIII. Bonifác pápa (1294-1303) a római jog érveit használja fel a pápai „*plenitudo potestas*”, azaz teljhatalom, alátámasztására, melyre kiemelkedő példa az 1302. november 18-án kiadott 'Unam sanctam' bulla.²⁵

A *ius commune* *kisegítő jogként* való működését talán legjobban az egyes városi bíróságok működése példázza. A bíróságokon tevékenykedő bíró nagyon sokszor rászorult a jogalkalmazás során a városi jogkönyvben szereplő elvek kiegészítésére. Ha tehát a *saját jogban* (*iura propria* – városi jogkönyv) nem szerepelt szokás, vagy megoldási lehetőség a konkrét jogesetre, vagy az adott esetben a jogelv alkalmazása nehézségbe ütközött, akkor a *ius commune*-ben szereplő norma került alkalmazásra. A jogeset megoldásának törvényi alapját ekkor tehát a *ius commune* *kisegítő joga* jelentette, amely az alkalmazással meghonosodott a városi szokásban. Kiemelkedő példákat találunk erre a *szicíliai városállamok* esetében.²⁶

A *ius commune* sajátosságairól, különös tekintettel a római jog továbbélésére a fentiek tükrében meg kell állapítanunk, hogy azt nem lehet tisztán a császárkori római joggal azonosítani. Látható, hogy a római jog középkori érvényesülésében alapvető jelentősége van a különféle népekhez kötődő egyedi jogalkotásnak és az újfajta egyetemi képzési rendszernek. *A római jogi hagyomány nem szüntette meg teljesen az egyes területek jogi gondolkodásának sajátosságait*, pusztán lehetőséget teremtett egy egységes jogi szemlélet kialakítására, az alapelvek közös értelmezési horizonton való alkalmazására. Példaként említhető a *germán jog* jellegzetességeinek fennmaradása (vö. *Manlio Bellomo*).

dicti R. non personae, sed potius electionis vitio, quum maior et sanior pars non consenserit in eundem, de fratrum nostrorum consilio duximus sententialiter irritandam. FRIEDBERG II. 95-96.

²⁴ Vö. pl. VI° l. 15. I: Officii nostri debitum remediis invigilat subditorum, quia, dum eorum excutimus onera, dum scandala removemus, nos in eorum quiete quiescimus et fovemur in pace. Proinde praesenti decreto statuimus, ut ecclesiae Romanae legati, quantumcunque plenam legationem obtineant, sive a nobis missi fuerint sive suarum praetextu ecclesiarum legationis sibi vendicent dignitatem, ex ipsius legationis munere conferendi beneficia nullam habeant potestatem, nisi hoc alicui specialiter duxerimus indulgendum. Quod in fratribus nostris legatione fungentibus nolumus observari, quia sicut honoris praerogativa laetantur, sic eos auctoritate fungi volumus ampliori. FRIEDBERG II. 983-984.

²⁵ Vö. (...) Nam quum dicat Apostolus: „Non est potestas nisi a Deo; quae autem sunt, a Deo ordinatae sunt,” non autem ordinatae essent, nisi gladius esset sub gladio, et tanquam inferior reduceretur per alium in suprema. Nam secundum B. Dionysium lex divinitatis est infima per media in suprema reduci. Non ergo secundum ordinem universi omnia aequae ac immediate, sed infima per media et inferiora per superiora ad ordinem reducuntur. Spirituales autem et dignitate et nobilitate terrenam quamlibet praecellere potestatem, oportet tanto clarius nos fateri, quanto spiritualia temporalia antecellunt. Quod etiam ex decimarum datione, et benedictione, et sanctificatione, ex ipsius potestatis acceptione, ex ipsarum rerum gubernatione claris oculis intuemur. Nam, veritate testante, spiritualis potestas terrenam potestatem instituere habet, et iudicare, si bona non fuerit. (...) FRIEDBERG II. 1245-1246.

²⁶ BELLOMO, M., *Giuristi di Sicilia tra corona e feudi. Sulle tracce di attività forensi, amministrative e didattiche nei secoli XIV-XVI*, in *Rivista internazionale di diritto comune* 12 (2001) 9-100, különösen 9-13; vö. pl. Lawrence, Kenneth Spencer Research Library, Univ. of Kansas, MS. E 259, fol. 5ra-b: (a) *volentes*: Licet de hoc exordiarum tum quia loquitur de pseudo simpliciter, quia comitatus habetur tamquam datus iure franchorum etiam secundum usum pheudorum et ideo proveniet ad descendentes ex pacto vel providentia, quo casu cessat capitulum, adde quod in hoc regno omnia pheuda etiam simpliciter videntur data cum hac conditione ut

II. 'IUS COMMUNE EUROPAE'

A XIX. században intézményesen is beszélhetünk a római *jog modern recepciójáról*, amely megfigyelhető az új és legújabbkori *kodifikációk* folyamatában, mint amilyen a német történeti jogi iskola tevékenysége (vö. *Carl-Friedrich von Savigny; Georg Friedrich Puchta; Bernhard Windscheid*). A II. világháború után, különösen a nemzetközi kereskedelem egységesítése és az adenaueri-schumani gondolat hatására az új *ius commune Europae* kidolgozásának irányába hatottak. Az *Európai Gazdasági Közösségek* létrejötte mellett más, globális jogegységesítő megállapodások is mutatják (vö. pl. 1980. évi bécsi nemzetközi vételi egyezmény) az európai integráció egyre erősödő harmonizációs igényeit, sőt az *Európa Parlament* 1989-ben indítványt tett az *Európai Polgári Törvénykönyv* kidolgozására. Kérdés azonban, hogy egy ilyen jellegű kodifikációs elképzelés mennyiben nevezhető reálisnak. Elég csak felidézni *Konrad Zweigert* és *Hein Kötz* álláspontját, mely szerint az esetleges Európai Ptk-nak nem a *BGB* (1901), hanem a *ZGB* (1907) stílusát kell követnie, amely a generálklauzulák széleskörű alkalmazásával nagy szabadságot enged a jogalkalmazónak (vö. Lábady Tamás). Ez viszont éppen ellentétes a római jogi hagyományban szereplő eszközökkel.

Anélkül, hogy az Európai Unió föderális szövetség jellegét szorgalmazók véleményét taglalnánk, ki kell térnünk a szubszidiaritás elve és a *ius commune* közötti viszonyra a hatályos európai jogi rendszerben. Mádl Ferenc 1998-as tanulmányában kifejezetten teszi fel a kérdést, hogy vajon a Római Szerződés, illetve a Maastrichti Szerződés kellő felhatalmazásokat ad-e az Európai Parlamentnek az egységes polgári törvénykönyv megalkotására. Az említett szerződések a kiegészítés (szubszidiaritás) elvére utalva a polgárok érdekeinek szolgálatára jobbnak tartják az egységes kódex alkalmazását, mint a nagyon sok kérdésben alapvetően eltérő álláspontot követő nemzeti polgári törvénykönyvek használatát.

Érdemes egy pillantást vetnünk a katolikus egyházjog rendszerére, ha nem is mint egy analógia alapjára, de mint egy már működő, és sok ponton hasonló célokra válaszul felépített modellre. Ebben „közös jogként” az egyetemes jog szabályai irányítanak, és adnak teret a helyi szabályozásra ott, ahol azt a körülmények jobb ismerete, a helyi sajátosságok, illetve maga a szubszidiaritás elve is indokolja. Sőt a recepció eszközeivel az egyes állami jogszabályok is a rendszer részeivé lehetnek,²⁷ különösen éppen a tulajdonjog és a szerződések, valamint a felelősség kérdésében.

Ezzel párhuzamosan azonban visszautalhatunk az előbb említett, *Konrad Zweigert* és *Hein Kötz* által képviselt álláspontra, amely alapján talán elégségesnek tűnik pusztán generálklauzula rendszer kidolgozása a tényleges „Codex” helyett. Mindenesetre jelenleg úgy tűnik, hogy három terület mindenképpen részt kíván magának az egységes törvénykönyvben: a szerződések, a szerződéseken kívü-

visatur iure franchorum, ut patet infra per allegationes domini Goffredi Rechari, de alienatione (...) BELLOMO, *Giuristi di Sicilia*, 34-35.

²⁷ SCHANDA B., *Világi jog az egyházjogban – egyházi jog a világi jogban?*, in *Kanonjog* 1 (1999) 79-88.

li felelősség, és a tulajdonjognak a szabályozása. Az Unió (főleg gazdasági) céljainak teljesítése ugyanis megköveteli ennek a három területnek a biztos, ellentmondásoktól mentes és lehetőleg alapjaiban egységes szabályozását. Az is nyilvánvaló, hogy a kereskedelemre vonatkozó nemzetközi előírások egységesedése az uniós jogalkotásra is lényegileg hat.

További kérdés az, hogy az esetleges törvénykönyv hatálya csak a tagállamok közötti viszonyokra, vagy közvetlenül a tagállamok belső jogával szabályozott, tisztán „belföldi” jogviszonyokra is kiterjedjen. Az utóbbi megoldás mellett szóló érv, hogy a jogbiztonság és a megkülönböztetés tilalma, valamint az áttekinthetőség különösen is a magánjogi viszonyok áttekinthetősége, mint az uniós szabályozás egyik elve, csak így érvényesülhetne. Sajátosan is igaz ez akkor, ha a tervezett kódex túlmenne a generálklauzulák pusztá lefektetésén, és részletes szabályozási rendszert dolgozna ki. A polgári jog talán legsarkalatosabb pontjainak, a tulajdoni viszonyok statikus és dinamikus kérdéseinek és a felelősség szabályainak pedig túl kell lépnie az alapelveken egy egységes európai szintű szabályozásban.

III. ÖSSZEGZÉS

Az eddigiek ismeretében megfontolandónak tűnik Mario Rosentau 2002-ben publikált tanulmánya az Európai Unió alkotmánytervezetéről.²⁸ Véleménye szerint éppen a római jogi hagyomány világít rá, hogy egy egységes jogrendszerrel rendelkező államban, nevezetesen a Római Birodalomban, nem feltétlenül szükséges, hogy a nyelvi, kulturális, de akár a politikai környezet is homogén legyen. Tegyük hozzá, hogy a Római Birodalom sajátossága volt, hogy nem nemzeti, nyelvi, kulturális, még csak nem is vallási adottságok alapján szerveződött. Hiszen magának a „római népnek” a meghatározása is problémákat vet fel. Róma egységét a római jog teremtette meg, ahogy az érett középkor „Európa-joga” a *ius commune* volt, amely természetesen ekkor az egységes keresztény hittel együtt alkotta Európa politikai egységének alapját, annak ellenére, hogy a földrajzi terület különböző államalakulatokat foglalt magában. Ennek tükrében az „új Európa-jog” akár hasonló egységet, és az egységben megőrzött – a polgároknak a tagállamok eltérő jogi szabályozásán alapuló „szuverenitását” nem érintő – különbözőséget jelenthet.

²⁸ ROSENDAU, M., *Constitution of the EU – the Need or a Dream?*, in *ERA – Forum scripta iuris europeae* 4 (2002) 215-223.